Fordomme rammer børnene

– når der er psykisk sygdom i familien

spørg mere

så fylder det mindre

psykiatri fonden

BØRNS VILKÅR

Ole Kirk's Fond

Indhold

Forord	2
Hvordan opleves fordomme blandt børn og forældre med psykisk sygdom?	7
Behov for en bred indsats for at hjælpe børnene	17
Spørg Mere anbefaler	19
Hvordan reagerer børn af forældre med psykisk sygdom og forældrene selv på fordommene?	21
Hvorfor er det vigtigt at bryde tavsheden?	27
Metodebilag	33
Litteraturliste	40

Spørg mere
– så fylder det mindre

'Spørg Mere' er et partnerskab mellem Børns Vilkår, Psykiatrifonden og Ole Kirk's Fond. Partnerskabets vision er, at alle børn og unge af forældre med psykisk sygdom er i trivsel i 2030: De udvikler sig alderssvarende, og deres risiko for selv at udvikle psykisk sygdom er mindre end i dag.

Fordomme gør livet svært for børn af forældre med psykisk sygdom

Tabu og fordomme om psykisk sygdom fylder stadig meget i vores kultur og udgør et reelt samfundsproblem, som har store konsekvenser.[1–3] Ikke mindst for de 310.000 børn i Danmark, som vokser op i familier med psykisk sygdom.[4] En undersøgelse fra Landsindsatsen 'EN AF OS' viser, at næsten otte ud af ti danskere mener, det er mere accepteret i befolkningen at have en fysisk end en psykisk sygdom, og næsten en tredjedel tror, at personer med psykisk sygdom ofte er farligere end andre.[5]

Spørg Mere har undersøgt, om børn og voksne har forskellige holdninger til psykisk sygdom. Selvom der stadig mangler viden på området, peger resultaterne på, at flere voksne end børn har negative holdninger. Hver femte voksne mener, at det er pinligt for et barn at have en mor med skizofreni. Det er fire gange så mange som blandt børn i 7. klasse. En tredjedel af de voksne tror, at et barn, som har en mor med skizofreni, er bange for sin mor. Det er over dobbelt så mange som blandt børnene[i].

Fordomme og misforståelser rammer ikke kun de voksne, der har en psykisk sygdom. De rammer også deres børn, og de rammer hårdt.[6–11] Mange børn af forældre med psykisk sygdom mærker omgivelsernes fordomme og vender dem indad. De føler sig anderledes end deres jævnaldrende, og de taler sjældent med nogen om det, der er svært. Også forældre med psykisk sygdom reagerer på fordomme. Det gør de ofte med tavshed og ved at skjule sygdommen – både over for omgivelserne og deres børn.[8,10,11]

Men fordomme har konsekvenser for børnene. Mange går alene med deres tanker, og syv ud af ti børn af forældre med psykisk sygdom får ingen hjælp til at håndtere deres situation.[4] Det på trods af, at de ofte trives dårligere end andre børn, og at de er i markant øget risiko for selv at udvikle en psykisk sygdom.[12–15]

I denne rapport hører vi fra børn af forældre med psykisk sygdom og fra forældrene selv, hvad fordomme og misforståelser betyder for dem. Det gør vi på baggrund af kvalitative interviews med 16 børn af forældre med psykisk sygdom og 16 forældre med psykisk sygdom. Børn og forældre er fra forskellige familier. I rapporten afdækker vi også, hvilke holdninger voksne og børn

har til psykisk sygdom. Det gør vi på baggrund af to spørgeskemaundersøgelser; én blandt 2.035 børn i 7. klasse og én blandt 2.009 voksne i Danmark.

Rapporten henvender sig især til beslutningstagere og andre, der har berøring med børn som pårørende eller med familier, hvor en af forældrene har en psykisk sygdom. Hvor Spørg Mere-partnerskabet i tidligere rapporter har præsenteret anbefalinger til, hvordan vi som samfund kan hjælpe børn af forældre med psykisk sygdom, så flere trives og færre selv udvikler psykisk sygdom, fokuserer denne rapport på vigtigheden af at få brudt med de fordomme, der stadig findes om psykisk sygdom, og som kan have store konsekvenser for børnene.

Denne rapport er tredje i en række fra Spørg Mere. I tidligere rapporter har vi dokumenteret de udfordringer, som børn af forældre med psykisk sygdom møder. I denne sætter vi spot på, hvordan børn af forældre med psykisk sygdom og forældrene selv oplever de fordomme, der findes. Se de tidligere rapporter nednfor.

Hvad er psykisk sygdom og psykiatriske diagnoser?

Psykisk sygdom kan defineres som en tilstand, hvor et menneske oplever psykiske symptomer i en kortere eller længere periode, som medfører alvorlig nedsættelse af livskvalitet og funktionshæmning i arbejds- og privatlivet[16].

En psykiatrisk diagnose er en betegnelse for en gruppe symptomer, som tilsammen udgør en bestemt psykisk eller tilstand. Diagnosen er den faglige betegnelse for en bestemt sygdomstilstand, og diagnosen giver nyttig viden, når man forsøger at forudsige sygdommens udvikling, når der skal planlægges en behandling, og når forskellige behandlere skal kommunikere sammen om sygdommen. Diagnosen har altså et vigtigt formål, men er udelukkende knyttet til sygdommen. En person HAR en diagnose, men ER ikke sin diagnose.[17]

Hvor mange børn har forældre med psykisk sygdom?

Cirka 310.000 børn i alderen 0-18 år i Danmark vokser op i familier med psykisk sygdom. Det svarer til hvert fjerde barn. Det viser en undersøgelse lavet af Psykiatrifonden i 2019, hvor over 2.000 forældre har svaret på, om de selv eller barnets anden forælder har en psykisk sygdom - for eksempel angst, depression, misbrug og personlighedsforstyrrelse.[4]

En landsdækkende registerundersøgelse af alle børn født i Danmark mellem 2000 og 2016 estimerer, at to ud af fem (39,1 pct.) børn i alderen 0-16 år har mindst en forælder med mentale helbredsproblemer.[18] I undersøgelsen dækker mentale helbredsproblemer over et bredt spektrum - fra lette mentale helbredsproblemer, der oftest behandles i den primære sundhedssektor af praktiserende læger eller psykologer, til alvorlige psykiske lidelser, der behandles i hospitalspsykiatrien. Den brede definition af mentale helbredsproblemer kan være med til at forklare, at forskerne i denne undersøgelse finder en højere andel af børn med forældre med mentale helbredsproblemer end tidligere undersøgelser. Hvis der udelukkende medregnes forældre med en psykiatrisk diagnose, gælder det for 12,8 pct. af alle børn i Danmark, at de har mindst en forælder med en psykiatrisk diagnose.[18]

Hvad er stigmatisering?

Stigma betyder 'miskrediterende særtræk' eller 'negativt socialt brændemærke' og refererer til grupper eller individer i samfundet, som på en eller anden måde skiller sig ud fra normen eller fra et ideal om det velfungerende menneske.[2,19] Stigma består af tre komponenter: Stereotypificering, fordomme og diskrimination.[20,21] Stereotypificering er tillærte og forsimplede forestillinger om medlemmer af en social gruppe. Fordomme er stereotypificeringer ledsaget af negative reaktioner, som kan føre til forskelsbehandling og social distance. Dermed opstår diskrimination. Selvstigmatisering kan ske, når medlemmer af en stigmatiseret gruppe begynder at agere i overensstemmelse med stereotyperne og dermed retter fordommene mod sig selv.[20,21]

Vigtigt at sætte fokus på fordomme om psykisk sygdom

92 pct. af dem, der har set den afstigmatiserende landsindsats 'EN AF OS' mener, at det er vigtigt at sætte fokus på fordomme og tabuer omkring psykisk sygdom.[5]

Hvordan opleves fordomme blandt børn og forældre med psykisk sygdom?

FRYGT OG FORDOMME FYLDER I HVERDAGEN

Frygt, fordomme og misforståelser. Det er hverdagen for børn af forældre med psykisk sygdom og for forældrene selv. Børnene frygter omgivelsernes reaktioner, og forældrene oplever, at der bliver sat spørgsmålstegn ved deres forældrekompetencer. Det viser en undersøgelse fra Spørg Mere, som også peger på, at flere voksne end børn har negative holdninger til psykisk sygdom. Hver femte voksne mener, at det er pinligt for et barn at have en mor med skizofreni. Det er fire gange så mange som blandt børn i 7. klasse.

Mange børn af forældre med psykisk sygdom frygter, hvad der vil ske, hvis omverdenen finder ud af, at deres forælder har en psykisk sygdom.[8,22] Det fortæller Mads på 13 år, der er bange for at blive drillet med sin mors sygdom:

> *"Altså man kan jo godt være lidt bange for, at hvad nu hvis de siger (...) Hvis jeg siger, at min mor har en psykisk sygdom, at de så bare begynder på; 'åh, din mor hun er bare syg' og sådan noget. Begynder at drille og sådan noget."* (Mads, 13 år, Spørg Mere-interview)

Der er også børn, der har oplevet fordomme over for psykisk sygdom. Det har Ida på 15 år, som her fortæller, at nogle børn på hendes alder tror, at psykisk sygdom er et forsøg på at få opmærksomhed:

> *"Vi var begyndt at snakke om noget med angst, hvor de var sådan; 'Uh, det er bare sådan noget fake noget. Det er bare sådan noget, man finder på for at få opmærksomhed', hvor jeg var sådan lidt; 'nej'. Sådan lidt; 'what, hvad snakker I om?'. Det kan da godt være, der er nogle, der lyver om deres diagnoser, fordi de tænker; 'uh, jeg får opmærksomhed', men det er jo en oprigtig ting. Og det der med, at jeg tror bare, at der er mange, der ikke ved nok om diagnoser og psykiske lidelser og i det hele taget psykologi og derfor danner sig nogle fordomme. Så jeg tror meget, det kommer af uvidenhed, eller at man ikke ved noget, så derfor så danner du dig sådan en fordom."* (Ida, 15 år, Spørg Mere-interview)

'LIGE PLUDSELIG ER DU HENDE, DER HAR EN MOR MED SKIZOFRENI'

Nogle børn af forældre med psykisk sygdom har en oplevelse af, at forældrene bliver stemplet, og at sygdommen bliver afgørende for omverdenens syn på både dem og deres forældre. Denne stereotypificering er problematisk for børnene, der ser deres forældre som meget mere end en diagnose, og som ser sig selv som meget mere end deres forældres børn. Det fortæller Ida og Magnus om her:

> *"Men jeg tror, det er det der med, at folk bare er sådan; 'nå, men det er hende med skizofreni' og så lige pludselig så det der med, at man bliver til sin diagnose, og nu er du bare; 'hende der med skizofreni', eller 'hende, der har en mor med skizofreni'."* (Ida, 15 år, Spørg Mere-interview)

> *"Jeg synes, der er fordomme i det danske samfund. Reelt. At man ligesom sætter folk i kasser. At når, hvis du er den her type, så er du kun denne her type. Og ikke en anden type. Så kan du kun gøre det her. Og du er ligesom sat noget oven på hovedet. Nu skal du være sådan her, du kan ikke være sådan her. Og du er psykisk syg, og du kan ikke komme ud af det."* (Magnus, 14 år, Spørg Mere-interview)

MANGLENDE VIDEN FØRER TIL FORDOMME

Flere børn af forældre med psykisk sygdom oplever, at der i befolkningen og blandt deres jævnaldrende mangler viden om psykisk sygdom. Det kan føre til fordomme og misforståelser.[23] Nogle frygter, at andre ikke vil kunne forstå deres situation, hvis de finder ud af, at deres forælder har en psykisk sygdom:

> *"Altså, jeg var bange for, at andre ikke ville kunne forstå det og egentlig bare ikke ville tage det særligt seriøst. Bare være sådan lidt; 'det er jo ikke svært' eller sådan noget."* (Line, 12 år, Spørg Mere-interview)

Andre er bange for, at folk vil se ned på dem, hvis de finder ud af, at deres forælder har en psykisk sygdom. Det fortæller Magnus:

> *"Altså, hvis andre fandt ud af, at ens forælder har en psykisk sygdom, hvis man ligesom så ned på dem; 'Hvad er det nu? Det er jo ikke normalt.' Når man snakker om alt muligt, cancer og alt muligt, det er også sådan meget; 'åh, det er synd for dig.' Men psykisk sygdom det er sådan; 'hvad er det?' Fordi der er ikke rigtig mange, der ved det."* (Magnus, 14 år, Spørg Mere-interview)

FORÆLDRE OPLEVER, AT BØRNENE BLIVER VALGT FRA

Også forældre med psykisk sygdom fortæller, at omgivelserne mangler viden om psykisk sygdom, og at det kan føre til fordomme, generaliseringer og misforståelser. Flere har en oplevelse af, at omgivelserne er mistroiske over for deres sygdom, at de tager afstand, har berøringsangst og ikke tør spørge ind. Nogle forældre har også oplevet, at deres børn er blevet fravalgt på grund af forældrenes psykiske sygdom. Det fortæller Mille, som er mor. Hun fortæller, at hun har oplevet, at andre forældre ikke har villet lade deres børn lege med hendes.

> *"Jeg kan se situationen for mig, hvor de stod og hviskede, hvor de var sådan; 'nej, nej de kan ikke lege lige nu, vi finder en dag.' Og det blev aldrig til noget. Den slog så hårdt, og den slår stadigvæk. Og den gør, at jeg stadigvæk ikke tør sige det. Fordi ét er, at jeg bliver fravalgt, men når børnene bliver fravalgt..."* (Mille, forælder, Spørg Mere-interview)

Tilsvarende fortæller Andrea, at hun frygter, at hendes børn vil blive fravalgt, hvis andre forældre finder ud af, at hun har en psykisk sygdom:

"*Det er fint, at personalegruppen ved det, men forældregruppen skal ikke vide det. Fordi igen, jeg er bange for at blive stemplet. Jeg er bange for, at Sophia ikke må få en legekammerat med hjem, fordi; 'det er hende der, den psykisk syge mor. Hende skal vi i hvert fald ikke have vores børn ud til' […] Så er vi igen tilbage til det der med at være stemplet, stigmatiseret og så videre, ikke også. At jeg tør ikke, at folk ved det, fordi det skal ikke gå ud over Sophia.*" (Andrea, forælder, Spørg Mere-interview)

FORÆLDRE OPLEVER TVIVL OM DERES FORÆLDREEVNE

Nogle forældre med psykisk sygdom oplever, at der bliver sat spørgsmålstegn ved deres forældrekompetencer.[3] Selvom psykisk sygdom kan påvirke forældreevnen,[6,9,24] gør alle forældre det bedste, de kan. Derfor kan det være svært at blive mødt med holdninger om, at man ikke er i stand til at tage vare på sit barn. Det fortæller Caroline om her:

"*Fordi de var sådan helt; 'ej, må du godt have dine børn', eller dengang jeg kun havde den store. Det har været, da jeg var lidt yngre, hvor de spurgte; 'jamen bliver hun ikke tvangsfjernet?', hvor jeg var sådan; 'jamen hvorfor skulle hun det?' 'Jamen er det ikke sådan, at du bare lige pludseligt går sådan helt amok og sådan nogle ting?' Arh, der er måske humørsvingninger i det, men der er altså mange fordomme også.*" (Caroline, forælder, Spørg Mere-interview)

Andrea har en lignende oplevelse fra sit arbejde. Her er hun blevet spurgt om, hvordan hun kan have et barn med den diagnose, hun har:

"*Jeg plejer at sige, at det er en offentlig hemmelighed på min arbejdsplads, at jeg har den diagnose, jeg har. Og hvis der er en, der ikke ved det, som pludselig finder ud af det, så; 'hold da op, det kan man ikke se på dig', og 'hvordan kan du overhovedet være i det her?', og 'hvordan kan du have et barn?' Altså, så der er fordomme. Og der er rigtig mange fordomme.*" (Andrea, forælder, Spørg Mere-interview)

Gertrud forestiller sig, at andre vil tvivle på hendes evner som mor, hvis de får kendskab til hendes psykiske sygdom:

> *"Men hvis man kommer og siger oppe i skolen, eller som forælder kommer og siger, at; 'hej, jeg er psykisk syg', jamen så er de jo med det samme næsten klar til at lave en underretning. Fordi; 'skal I have hjælp hjemme eller hvad?' Og jeg er bare sådan lidt, at hvis vi skal have hjælp, så skal jeg nok selv række hånden frem. Så altså, der er rigtig mange stempler på det. Det er i hvert fald det, jeg oplever." (Gertrud, forælder, Spørg Mere-interview)*

FLERE VOKSNE END BØRN HAR NEGATIVE HOLDNINGER TIL PSYKISK SYGDOM

Fire gange så mange voksne som børn synes, det er pinligt for et barn at have en mor med depression eller skizofreni. Der er også flere voksne end børn, der tror, at en person med skizofreni er farlig, og at et barn af en forælder med psykisk sygdom er bange for forælderen. Det viser en undersøgelse fra Spørg Mere blandt 2.035 børn i 7. klasse og 2.009 voksne i Danmark. Andre danske og internationale undersøgelser viser, at fordomme, misforståelser og generaliseringer om psykisk sygdom er udbredte i befolkningen,[5,22] og at det har negative konsekvenser for mennesker med psykisk sygdom og deres pårørende.[3,25]

I undersøgelsen fra Spørg Mere er deltagerne blevet bedt om at forholde sig til en række udsagn om en case med en kvinde, som hedder Maria, der lider af enten skizofreni, depression eller diabetes. Det er tilfældigt, hvilken diagnose deltagerne er blevet præsenteret for. Deltagerne er også blevet bedt om at forholde sig til en række udsagn om Marias barn, som kaldes Sara. For yderligere oplysninger se metodebilag.

DET ER PINLIGT FOR SARA, AT HENDES MOR ER SYG

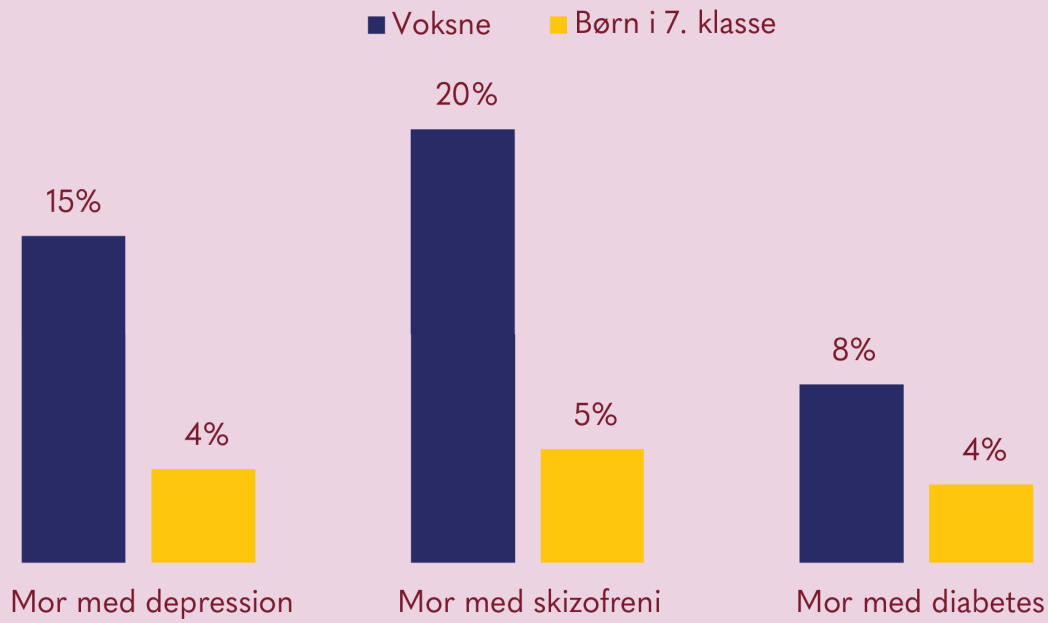

Panelundersøgelse blandt 2.009 voksne og 2.035 børn i syvende klasse. Figuren viser andelen, som har svaret enten 'enig' eller 'meget enig'. For yderligere oplysninger se metodebilag.

SARA ER NOGLE GANGE BANGE FOR SIN MOR

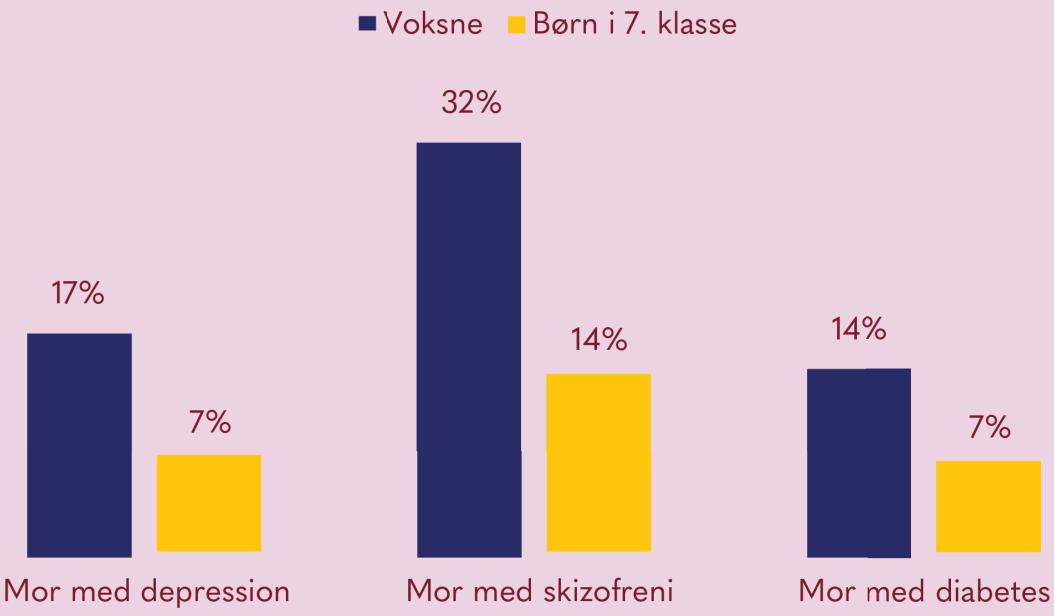

Panelundersøgelse blandt 2.009 voksne og 2.035 børn i syvende klasse. Figuren viser andelen, som har svaret enten 'enig' eller 'meget enig'. For yderligere oplysninger se metodebilag.

MARIA ER FARLIG

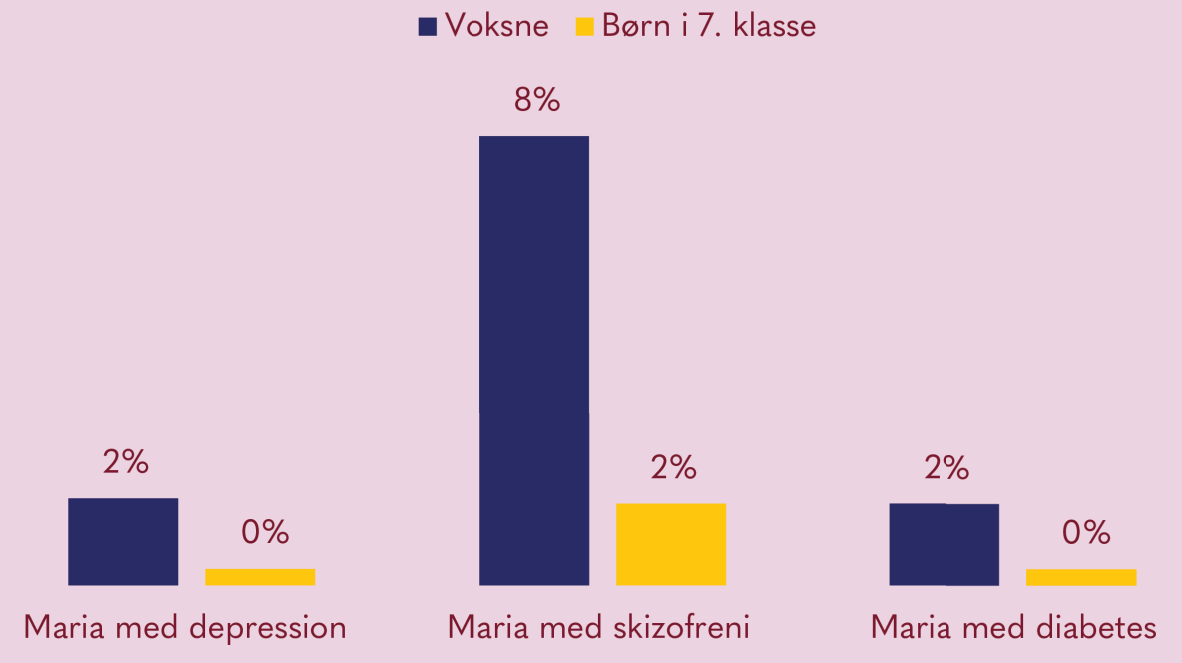

Panelundersøgelse blandt 2.009 voksne og 2.035 børn i syvende klasse. Figuren viser andelen, som har svaret enten 'enig' eller 'meget enig'. For yderligere oplysninger se metodebilag.

Hvor hører børn om psykisk sygdom?

Undersøgelsen fra Spørg Mere viser, at 41 pct. af børn i 7. klasse har hørt om psykisk sygdom derhjemme, 38 pct. har hørt om psykisk sygdom på internettet eller på de sociale medier, og 27 pct. har hørt om psykisk sygdom fra deres venner.

Holdninger og fordomme er kulturelt og socialt betingede,[26] og særligt forældre har stor indflydelse på deres børns holdninger.[21,27] Hvis forældre har fordomme, er der risiko for, at børnene arver dem. Jo ældre børnene bliver, jo større betydning får venner og kammerater. Jævnaldrende kan præge hinanden med holdninger til psykisk sygdom.[27] Derfor er det vigtigt at nedbryde fordomme ved blandt andet at give børnene adgang til viden om psykisk sygdom.[22,27,28]

"Jeg tænker bare, at det nok ville være nemmere, hvis omgivelserne var mere oplyste om psykiske lidelser og havde mere forståelse, så man ikke blev dels miskrediteret for det, og dels at man ikke skal lade som om, man er normal hele tiden. Hvis der var mere accept i omgivelserne af det, så var der jo også flere (...) det var jo nemmere at klare sig med psykiske lidelser, som mange slæber rundt med." (Dorthe, forælder, Spørg Mere-interview)

"Det er altid sådan; 'du skal bare tage dig sammen' eller 'hallo mand, jeg så hende sgu da gå der, og hun ser jo ikke ud til at fejle noget. Hvad laver hun?' Der kan være mange ting forbundet med de her skjulte lidelser." (Josefine, forælder, Spørg Mere-interview)

De fleste føler sig misforstået, når andre får kendskab til deres psykiske sygdom

- To ud af tre mennesker med psykisk sygdom føler sig misforståede, når omgivelserne får kendskab til, at de har en bestemt diagnose.[29]

- Fire ud af ti mennesker med psykisk sygdom oplever, at folk tager afstand fra dem, når de får kendskab til én eller flere af deres diagnoser.[29]

- Over halvdelen af mennesker med psykisk sygdom har oplevet, at behandlingssystemet har behandlet dem forskelligt, alt efter hvilken diagnose de har fået kendskab til. Det gælder for næsten halvdelen, når det kommer til andre myndigheder f.eks. jobcentre.[29]

- Over halvdelen af mennesker med psykisk sygdom har undladt at fortælle om én eller flere af deres diagnoser af frygt for omgivelsernes reaktioner.[29]

Psykisk sygdom fremstilles negativt i medierne

En analyse af 5.273 webartikler fra 2019 med fokus på psykiatri og psykisk sygdom viser, at psykisk sygdom ofte bliver fremstillet negativt i medierne. Analysen viser, at 43 pct. af webartikler om psykisk sygdom er vinklet negativt, og at 34 pct. har et stigmatiserende sprogbrug. Det er særligt kriminalitetshistorier og politiske debatartikler, der bidrager til stigmatisering af psykisk sygdom.[30]

Behov for en bred indsats for at hjælpe børnene

Denne rapport belyser, hvordan tabu, fordomme og misforståelser forbundet med psykisk sygdom går ud over de pårørende børn. Derfor er det vigtigt for børnene og deres familier, at fordomme bliver nedbrudt og modvirket gennem oplysning om psykisk sygdom og opkvalificering af de fagpersoner, der møder familierne. Men afstigmatiserende indsatser kan ikke stå alene.

I to tidligere rapporter har Spørg Mere-partnerskabet dokumenteret de udfordringer, som børn af forældre med psykisk sygdom møder. I de to rapporter er der en lang række anbefalinger til, hvordan børnene kan hjælpes, så flere trives og færre selv udvikler psykisk sygdom.

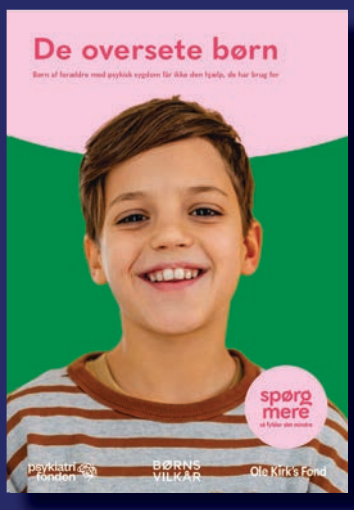

Andre Spørg Mere-rapporter

I tidligere rapporter har Spørg Mere-partnerskabet bl.a. anbefalet, at:

Voksenpsykiatrien i alle regioner skal opspore og hjælpe børn af forældre med psykisk sygdom.

Det skal være obligatorisk på alle voksenpsykiatriske afdelinger at spørge til, om patienten har børn, og om nogen har talt med børnene om sygdommen. Voksenpsykiatrien skal også være forpligtet til at tilbyde en motiverende forsamtale og et fælles samtaleforløb til alle familier. Der skal desuden være tilbud om samtalegrupper til de børn og unge, som vil have gavn af at møde andre i samme situation. Opsporing og hjælp til børn af forældre med psykisk sygdom skal have ledelsesmæssigt fokus.

Alle kommuner skal have tilbud til børn og forældre i familier med psykisk sygdom.

Når forældre med psykisk sygdom behandles hos egen læge, privatpraktiserende psykiater eller psykolog eller i den kommunale socialpsykiatri, skal der spørges til børnene. Det skal være obligatorisk for kommuner at sikre, at børn og familier, hvor en forælder har en psykisk sygdom, har adgang til pårørendevejledning med fokus på børnene. Kommunerne skal også være forpligtede til at tilbyde støttende samtaler til børn, unge og familier.

STYRK DE GODE INITIATIVER

Gennem de senere år har forskellige initiativer forsøgt at nedbryde tabuer og fordomme om psykisk sygdom. Det gælder f.eks. den afstigmatiserende landsindsats 'EN AF OS' og etableringen af 'Kombu - Det Nationale Kompetencecenter for Børn og Unge i familier med psykisk sygdom', der støtter fagfolk i at opspore og hjælpe børn af forældre med psykisk sygdom. Disse initiativer skal styrkes, og flere skal tilføjes, herunder ikke mindst indsatser der er rettet direkte mod børn og unge.

I Sundhedsstyrelsens faglige oplæg fra januar 2022 til den kommende tiårsplan for psykiatrien er der også fokus på behovet for opsporing, opkvalificering og tilbud til børn, hvis forældre har psykisk sygdom – samt på afstigmatisering af psykisk sygdom. Det er positivt. Spørg Mere-partnerskabet håber på politisk opbakning til det faglige oplæg for tiårsplanen for psykiatrien og opfordrer politikerne til at huske de pårørende børn.

SPØRG MERE ANBEFALER

BRYD TABUER OG FORDOMME OM PSYKISK SYGDOM GENNEM OPLYSNING OG UNDERVISNING – TIL GAVN FOR BØRN, DER HAR FORÆLDRE MED PSYKISK SYGDOM.

Folketinget skal afsætte midler til årlige, afstigmatiserende oplysningskampagner rettet mod alle voksne.

→ Fordi uvidenhed skaber fordomme. Fordommene rammer forældre med psykisk sygdom og deres børn. Resultatet kan være, at de voksne omkring børnene ikke rækker ud, og at børnene ikke får hjælp.

Journalister og medier skal medvirke til at nedbryde fordomme ved at bruge et sprog, der ikke stigmatiserer mennesker med psykisk sygdom. Det samme gælder på journalistuddannelserne. Journalistbranchen kan hente inspiration til etiske retningslinjer hos organisationer, der repræsenterer mennesker med psykisk sygdom.

→ Fordi medierne spiller en central rolle i at fastholde og nedbryde fordomme om psykisk sygdom.

Folketinget skal afsætte midler til årlige, afstigmatiserende oplysningskampagner rettet mod børn og unge. Kampagnerne skal rulles ud på de medier og kanaler, hvor børn og unge er.

→ Fordi fordomme tillæres gennem livet, skal børn allerede fra folkeskolealderen lære, at psykisk sygdom er Danmarks største folkesygdom. Det er helt almindeligt, og noget man kan tale højt om uden at føle skyld eller skam.

Folketinget skal afsætte midler til relevant og alderstilpasset undervisnings- og dialogmateriale til eleverne i grundskolen. Materialerne skal hjælpe lærerne med at bryde tabuet om psykisk sygdom. Samtidig skal alle grundskoler og ungdomsuddannelser have kompetente medarbejdere, som er klædt på til at tale med og støtte børn og unge, hvis forældre har psykisk sygdom.

→ Fordi det står i Folkeskoleloven, at eleverne skal undervises i mental sundhed. Undervisningen vil også give børn, der er pårørende, flere handlemuligheder og gøre det nemmere for børnene at tale med deres venner om det, der er svært.

STYRK KOMPETENCERNE OG NEDBRYD TABUER BLANDT FAGPERSONER, SÅ DE ER BEDRE RUSTET TIL AT HJÆLPE DE PÅRØRENDE BØRN

Regioner og kommuner skal sikre, at alle fagpersoner omkring forældre med psykisk sygdom ved, hvordan psykisk sygdom kan påvirke forældreevnen, familielivet og børnene. Samtidig skal det være et ledelsesmæssigt fokus at styrke den faglige opmærksomhed på de pårørende børn.

→ Fordi det er afgørende, at fagpersoner ved, hvordan de kan støtte og hjælpe familien. Indsatsen skal også støtte fagpersoner i at bryde med de fordomme og tabuer, der gør det svært for en stor del af dem at spørge til børnene.

Folketinget skal afsætte midler til, at fagfolk omkring børnene som f.eks. skolelærere, pædagoger og sagsbehandlere får adgang til målrettet og handlingsorienteret viden om, hvad forældres psykiske sygdom kan betyde for børn.

→ Fordi disse fagfolk har en særlig mulighed for at række ud til børnene, skal de vide, hvordan de kan hjælpe og tale med børnene.

Hvordan reagerer børn af forældre med psykisk sygdom og forældrene selv på fordommene?

BØRN OG FORÆLDRE RETTER FORDOMME INDAD

Tavshed, tilbagetrukkethed og en facade om, at alt er okay derhjemme. Sådan reagerer mange børn af forældre med psykisk sygdom og forældrene selv på de fordomme, som de møder. De retter en kritik mod sig selv, føler sig anderledes og skjuler sygdommen. På den måde føler børnene sig ofte alene med deres følelser og tanker, og ofte får de ikke den hjælp og støtte, som de har brug for.

Fordomme og misforståelser om psykisk sygdom har negative konsekvenser for børn af forældre med psykisk sygdom og for forældrene selv.[3,6,7] Det kan blandt andet betyde, at børnene undgår at dele det, der er svært, og at forældrene skjuler diagnosen eller symptomerne over for børnene. Det viser undersøgelsen fra Spørg Mere, som bakkes op af forskning på området.[3,6–8,10] Magnus fortæller her, hvorfor det kan være svært at fortælle, at ens forælder har en psykisk sygdom:

> *"At man ikke sådan skiller sig ud fra flokken. Og også det der med at have en psykisk syg mor; 'hvad er lige det?' Og det der med ikke at kunne sige det til andre, hvor man bare tænker; 'uh, det er et tabu det her.' At have en psykisk syg mor, det er ikke noget, man lige går rundt og fortæller."* (Magnus, 14 år, Spørg Mere-interview)

Magnus er ikke alene om at opleve psykisk sygdom som et tabu. Som noget man helst ikke taler om.[6–8,23] Flere børn fortæller også, at de har en oplevelse af, at det er pinligt, at deres forælder er syg. Det fortæller Nanna på 15 år og Mads på 13 år om her:

> *"Jeg tror, jeg var lidt pinlig over det dengang. Man gad da godt at være ligesom alle de andre."* (Nanna, 15 år, Spørg Mere-interview)

> *"Hvis man står og snakker i klassen om ens forældre, om at; 'min mor er helt rask' og sådan noget, er der en der siger. Og så er der en anden, der siger; 'det er min mor også', og så står man jo så som den tredje f.eks., som ikke har en mor, der er helt rask. Og så kan det godt være, at det er pinligt, at man er den eneste, som ikke har en mor, som er helt rask."* (Mads, 13 år, Spørg Mere-interview).

BØRN SKJULER SYGDOMMEN AF HENSYN TIL FORÆLDRENE

Mange børn af forældre med psykisk sygdom skjuler forælderens sygdom for omverdenen.[8–11,23] De opretholder en facade og lader som om, alt er okay derhjemme.

Mange undlader at invitere venner med hjem. Det kan være en effektiv måde at holde sygdommen hemmelig:

> *"Da man var mindre, havde man altid veninder med hjem, men jeg var altid hjemme ved dem, fordi jeg ikke turde vise dem frem, hvis min mor lå i sengen. Så det var også lidt svært."* (Nanna, 15 år, Spørg Mere-interview)

Nogle børn skjuler sygdommen af hensyn til den syge forælder. De har en oplevelse af, at deres forælder ikke ønsker, at de fortæller nogen om sygdommen, fordi forælderen frygter fordomme og gerne vil undgå de reaktioner, der kan komme fra omgivelserne.[8–10] Emma på 14 år fortæller f.eks., at hendes mor er bange for, hvad der vil ske, hvis Emmas lærere finder ud af, at moren har en psykisk sygdom. Så hellere holde sygdommen hemmelig:

> *"Mor synes ikke, de skulle vide det. Det rager ikke dem. Mange ville sige, at der var ting, hun ikke kan, fordi hun er psykisk syg, og det ville hun gerne undgå. Og hun har også før oplevet, at folk har brugt det som et våben mod hende; 'du er også bare psykisk syg.' Så det ville hun gerne undgå. Hun var bange for, at hun ikke ville kunne få nogle pointer ind med dem, hvis nu hun skulle snakke med lærerne om noget. Så ville de kunne bruge det som et argument imod hende. Det er sket for hende før, og det var det, hun ikke ville risikere."* (Emma, 14 år, Spørg Mere-interview)

FORÆLDRE SKJULER SYGDOMMEN FOR DERES BØRN

Interviews med forældre viser samme tendens. Forældrene er bange for, hvilke fordomme og reaktioner de vil møde, hvis deres sygdom bliver kendt. Oline fortæller her, at hun ikke har fortalt sin søn om sygdommen, fordi hun er bekymret for konsekvenserne, hvis han fortæller det videre:

> *"Det er egentligt for min skyld, at han ikke har fået det at vide. Fordi jeg tror sagtens, han kan rumme det. Men jeg gider ikke, at han fortæller det til kammeraterne, og så kommer alle deres forældre rendende. Det gider jeg ikke. Jeg har ikke behov for, at andre ligesom tager hensyn til det eller forsøger at tage hensyn til det eller snakker om det, Gud bedre det."* (Oline, forælder, Spørg Mere-interview)

Også Gertrud frygter for omverdenens reaktioner, hvis hendes barn fortæller om sygdommen:

> *"Fordi jeg har lidt en erfaring med, at hvis man sætter label på som forælder, og børnene går ud i de arenaer, de nu begår sig i og siger; 'min mor er psykisk syg', så begynder der nogle unødvendige alarmklokker at ringe. Fordi det er et ord, der er meget farligt, hvis du spørger nogle mennesker."* (Gertrud, forælder, Spørg Mere-interview)

NOGLE FORÆLDRE UNDGÅR AT NÆVNE PSYKISK SYGDOM

Det er forskelligt, hvordan og hvor meget forældrene taler med deres børn om sygdommen. Mens nogle skjuler sygdommen, er andre åbne over for børnene. Flere fortæller, at de nogle gange bortforklarer symptomer eller kommer med undskyldninger, hvis der f.eks. er arrangementer, som de ikke kan overskue at deltage i.

Der er også forældre, der fortæller, at de taler med deres børn om de symptomer, der knytter sig til deres sygdom. Det gælder blandt andre for Elisa, som taler med sine børn om symptomer som f.eks. træthed og manglende overskud. Men hun taler ikke om diagnosen. Det fortæller hun om her:

> *"Så jeg snakker ikke så meget med mine børn omkring det. Igen fordi der knytter sig så mange historier til at skulle forklare det. Og det er jeg ikke klar til at snakke med dem om, det er en voksen snak, synes jeg."* (Elisa, forælder, Spørg Mere-interview)

Der er også nogle, der fortæller, at de ikke nævner begrebet psykisk sygdom over for deres børn. Det kan f.eks. være, fordi de frygter, hvad børnene finder, hvis de begynder at søge på internettet:

"*Hvis man nu har børn, der begynder at google sig frem til sådan noget, så pludseligt så dukker der sådan noget op med; 'psykisk syg person skudt af politiet' og sådan noget. Så jeg tænker, at vi ikke behøver sætte det label på, der hedder psykisk syg.*" (Gertrud, forælder, Spørg Mere-interview)

BØRNENE FØLER SIG ALENE MED DERES FØLELSER OG DELER DEM IKKE

Når ingen taler med børnene om, hvordan det er at have en forælder med psykisk sygdom, kan de føle sig alene med deres følelser og oplevelser. Det beskriver Karl på 15 år:

"*Jeg tror hurtigt, at man kommer til at føle sig meget alene [...] det er jo meget tabubelagt, der er jo ikke rigtig nogle, der tør snakke om det. Så derfor kunne jeg godt forestille mig, at der var mange på min alder, der følte, at de sådan var alene om det.*" (Karl, 15 år, Spørg Mere-interview)

Når børnene ikke deler det, der er svært, kan følelserne nemt vokse sig store. Børnene kan også være uvidende om, at andre har det ligesom dem. De tror ikke, der er nogen, der kan forstå dem. Det fortæller Line på 12 år om her:

"*Altså jeg har haft mange år, hvor jeg ligesom har følt, at jeg har været sådan rigtig anderledes, fordi jeg har haft en psykisk syg mor. Det der med, at jeg har følt, at der er ikke særligt mange, der har det [...] så jeg var ligesom også bange for, at andre ikke ville kunne forstå mig, og hvorfor jeg syntes, det var svært.*" (Line, 12 år, Spørg Mere-interview)

Skjuler den psykiske sygdom

En mor fortæller om stigmatisering og om frygten for at miste sit barn:

"Den der frygt for at miste mit barn, fordi jeg har en diagnose. Jeg tror på, at jeg som rigtig mange andre med psykiatriske diagnoser forsøger at overpræstere, fordi vi er bange for, at der er nogen, der kommer og tager det, vi har kært. Fordi man hører alle skrækhistorierne. Vi hører, som vi snakkede om tidligere, ikke om de gode historier. Om os med psykiatriske diagnoser, som faktisk har et familieliv, som fungerer. Det er igen det her med åbenheden ud i samfundet. Vi skjuler os, os der har det godt, fordi at vi helst ikke vil stigmatiseres. Så derfor kommer de gode historier ikke ud, at der faktisk er folk med psykiatriske diagnoser, der lever gode familieliv med ingen eller lidt støtte. Vi hører kun historierne om dem, der producerer børn, der bliver tvangsfjernet fra en ende af, ikke. Så derfor sidder det i mig, allerede da jeg bliver gravid."
(Andrea, forælder, Spørg Mere-interview)

Mange får ingen hjælp og taler ikke med nogen

- Syv ud af ti børn af forældre med psykisk sygdom får ingen hjælp til at håndtere deres situation.[4]

- Fire ud af ti forældre med en psykisk sygdom, som henvender sig til Psykiatrifondens rådgivning, har ikke talt med deres børn om sygdommen. Over tre fjerdedele har ikke talt med barnets skole eller institution om sygdommen.[iii]

- Fire ud af ti børn i 7. klasse, som oplyser at have en forælder med en psykisk sygdom, har ikke talt med nogen om sygdommen.[iv]

- En norsk undersøgelse viser, at fire ud af ti børn af forældre i psykiatrisk behandling ikke ved, at deres forældre er i behandling.[6]

Hvorfor er det vigtigt at bryde tavsheden?

DET HJÆLPER AT TALE OM SYGDOMMEN

Det kan være svært for børn at være åbne om en hverdag med en forælder med psykisk sygdom, når de frygter at blive mødt med fordomme og misforståelser fra omgivelserne. Men det er vigtigt, at vi som samfund får skabt en kultur, hvor børnene tør åbne op for, hvordan de har det. For alene det at tale med nogen om sygdommen og om deres situation, hjælper børnene til at få det bedre.

Forestillingen om, hvad andre vil tænke, hvis man deler, at ens forælder har psykisk sygdom, kan være en stor barriere for børn. Mange børn af forældre med psykisk sygdom skjuler sygdommen.[6–10] De føler sig anderledes, og de oplever at stå alene med deres følelser og tanker.[10,11,31] Karl siger sådan her om at føle sig alene:

> *"Jeg tror lidt, at jeg sådan, ikke bevidst, har følt mig lidt alene. At jeg var den eneste, der havde det, som jeg havde det. Men det var meget rart at finde ud af, at der var andre, bare på dén skole, som har haft samme problemer."* (Karl, 15 år, Spørg Mere-interview)

Men når børnene taler om sygdommen og om deres situation, får de det bedre[v]:

> *"Når man snakker med nogen, så får man det lidt bedre, synes jeg i hvert fald."* (Mads, 13 år, Spørg Mere-interview)

DET HJÆLPER AT TALE MED NOGEN

Når børnene har mulighed for at tale om, hvordan sygdommen påvirker deres liv, får de en forståelse for deres situation og for, at de ikke er alene, og at der er andre, der har det ligesom dem. Det fortæller Mads og Nanna:

"Man føler jo lidt, når man er i det, at det kun er ens mor og far, der er syg, og man er bare den eneste i hele verden, der har prøvet det. Men når man så kommer det sted hen, så føler man ikke det mere, fordi så har man jo været sammen med andre, som også har det på samme måde." (Mads, 13 år, Spørg Mere-interview)

"Det har været godt sådan at vide, at man ikke er alene i verden om det, men at vide, at der også er andre, der har en mor eller en far med en psykisk lidelse." (Nanna, 15 år, Spørg Mere-interview)

SAMTALE DÆMPER DE NEGATIVE FØLELSER

Når børnene taler om sygdommen, bliver hverdagen lettere. Det gør, at de negative følelser fylder mindre. Det fortæller Magnus og Emma:

"Det er en ting, der ikke er sådan en ting, man skal gå med selv. Og det er helt ok at have en mor, der er psykisk syg, fordi det er ikke ens skyld […] at man ikke skal blame sig selv sådan set. Man skal bare leve livet." (Magnus, 14 år, Spørg Mere-interview)

"Det er betryggende, at min mor tør snakke med mig om hendes psykiske problemer. Jeg kan hjælpe, og jeg ved, hvad der sker. Og sådan nogenlunde hvad der sker inde i hovedet på hende. Det er betryggende at vide. Og så forstår jeg bedre, når hun har en kort snor. For hun har en kort snor, når hun har det skidt." (Emma, 14 år, Spørg Mere-interview)

ÅBNE FORÆLDRE MØDER FORSTÅELSE OG OMSORG FOR DERES BØRN

Selvom mange forældre med psykisk sygdom oplever fordomme og misforståelser, fortæller flere, der har delt deres sygdom med andre, at de - nogle gange mod deres forventning - har mødt omsorg og forståelse. Det kan både være fra venner og bekendte, og det kan være fra fagpersoner som lærere og pædagoger. Helle og Lene fortæller om den omsorg og forståelse, de har mødt:

"Og jeg har kun oplevet omsorg og varme og overbærenhed og forståelse for min søn og vores familie. Det må jeg bare sige. Jeg har ikke mødt en eneste, som er trådt væk. Det har jeg faktisk ikke." (Helle, forælder, Spørg Mere-interview)

Opbakning til samtale om psykisk sygdom

Ni ud af ti voksne mener, det er vigtigt for et barn af en mor med skizofreni eller depression at tale med en voksen om sygdommen. Det gælder for otte ud af ti, når det kommer til diabetes. Det viser undersøgelsen fra Spørg Mere. Der er med andre ord opbakning til, at børn af forældre med sygdom skal have en voksen at tale med. Alligevel er det kun tre ud af ti børn af forældre med psykisk sygdom, der får hjælp til at håndtere deres situation. Det på trods af, at over halvdelen af forældre med psykisk sygdom vurderer, at sygdommen har konsekvenser for deres barn.[4]

Forebyggelse reducerer risiko for sygdom hos børnene

Børn af forældre med psykisk sygdom er i øget risiko for selv at udvikle psykisk sygdom.[7–9] Mere end halvdelen af de børn, der har en forælder med alvorlig psykisk sygdom, bliver selv syge i den tidlige voksenalder.[15] Forskning peger på, at forebyggende behandling kan reducere risikoen med op imod 50 pct. Det viser en metaundersøgelse fra 2021, hvor eksisterende forskningsresultater er blevet analyseret[vii].[32]

> *"Og har egentligt også kun fået god respons på det, når jeg har sagt det nogle steder, hvordan det står til, og både lærere og pædagoger er rigtig glade for, at jeg er åben omkring det."* (Lene, forælder, Spørg Mere-interview)

Åbenhed over for fagpersoner som lærere og pædagoger letter kommunikationen i hverdagen og gør, at fagpersonerne er ekstra opmærksomme på børnenes trivsel. Det skaber tryghed for familierne. Det kan også være en fordel at være åben over for forældre til børnenes kammerater. Det kan f.eks. gøre det nemmere at arrangere legeaftaler. Nora fortæller:

> *"Altså jeg synes, at det er rart, at de ved det. Og det er også blevet sådan, at vi kan fint sige til dem; 'hvis det er en legeaftale f.eks., så skal det være hjemme hos jer, fordi det er ikke så godt hjemme hos os, fordi det lige er en dårlig periode' eller et eller andet. Så på den måde er det en fordel."* (Nora, forælder, Spørg Mere-interview)

Der er også forældre, der har en oplevelse af, at det hjælper børnene, når de taler om sygdommen i familien. Børnene føler mindre skyld og dårlig samvittighed. Per fortæller, at efter han begyndte at tale med sine børn om sygdommen, har de fået en bevidsthed om, at sygdommen ikke har noget med dem at gøre:

> *"De kan jo godt se på mig, når jeg har det skidt. Det er man ikke i tvivl om. Det kan de jo godt se. Og så har de tidligere tænkt, at det var, fordi de var for meget, eller at det var deres skyld. Men nu ved de, at det ikke har noget med dem at gøre. Der er måske en klarhed over, hvad det handler om i stedet for, og det, tror jeg, har hjulpet."* (Per, forælder, Spørg Mere-interview)

Fagpersoner har svært ved at tale med børnene

Fagpersoner i danske kommuner mangler viden om familier med psykisk sygdom. Det viser en undersøgelse fra 'KOMBU - Nationalt Kompetencecenter for Børn og Unge i familier med psykisk sygdom'. Undersøgelsen viser også, at fagpersoner har svært ved at tale med familier med psykisk sygdom, at de ønsker hjælp til det, og at de efterspørger aftabuisering på området.[33]

Børne- og ungegrupper styrker den mentale sundhed

Psykiatrifonden har siden 2010 tilbudt samtalegrupper for børn og unge af forældre med psykisk sygdom. Grupperne består af otte børn eller unge i alderen 7-25 år, som mødes otte gange. Formålet er at styrke børnenes mentale sundhed og hjælpe dem til bedre mestring ud fra deres livsvilkår i en familie med psykisk sygdom. Børn fra 7-14 år vælger undervejs i gruppeforløbet en 'vigtig voksen' i deres netværk, som deltager i et møde med gruppelederne fra Psykiatrifonden. På den måde bliver læring fra gruppeforløbet integreret i barnets hverdagsliv, og barnet og den 'vigtige voksne' får et fælles sprog og forståelse for situationen.

Nogle kommuner og regioner tilbyder også samtalegrupper for børn af forældre med psykisk sygdom. En kortlægning fra 'KOMBU – Nationalt Kompetencecenter for Børn og Unge i familier med psykisk sygdom' viser dog, at det er under halvdelen af landets kommuner, som har målrettede tilbud til børn af forældre med psykisk sygdom for eksempel samtalegrupper. Alle kommunale tilbud kan findes på kombu.dk/hjaelp-tilbud.

Vigtigt at møde ligesindede

Tina Mastrup, børnefaglig konsulent og gruppeleder i Psykiatrifonden, siger om børne- og ungegrupperne:

> *"Det vigtigste for børn, der går i børne- eller ungegruppe, er at møde ligesindede og opleve, at andre har det på samme måde som dem. Det giver børnene en oplevelse af ikke at være alene og anderledes. Desuden får de et sprog for og en bedre forståelse af, hvad psykisk sygdom er, og hvad det betyder i lige netop deres familie og ikke mindst, hvordan de bedst kan leve med det. For mange er et gruppeforløb desuden første skridt hen imod større åbenhed om, hvordan de har det."*

Familiesamtalen skaber plads til følelser

Når patienter med børn er indlagt i psykiatrien, bør de tilbydes mindst én familiesamtale, hvor børnene også deltager. Formålet er at fortælle børnene om forælderens sygdom og at give plads til, at børnenes bekymringer, spørgsmål og eventuelle skyldfølelser kan komme til udtryk. Regionerne har forskellige rutiner vedrørende familiesamtaler, men undersøgelser tyder på, at de langt fra altid bliver afholdt.[34–36]

Fordele og ulemper ved åbenhed

En mor fortæller om fordelen ved at være åben om sygdommen. Men også, at der er en risiko:

> *"Der kunne da være den fordel, at der var flere voksne [til at give] omsorg og varme til ens barn. Har et blik på, at der er noget, der er svært. Ligesom at man ved, at Pouls far lige har mistet sit arbejde og sådan noget. Igen helt lavpraktisk, at der måske var nogen, der tænkte; 'ej, jeg kører sgu lige Freja hjem efter gymnastik.' Altså bare hjælper uden at gøre det store. Men bagsiden kan være, at folk siger; 'uha, det smitter sikkert sådan noget. Ej, du må ikke lige lege med Freja nu.' Altså verden er jo ikke bedre, end at det sikkert også forekommer. Men jeg tror, det er bedre, at man så tager hånd om det, hvis man oplever det og snakker med lærerne og snakker med de forældre. Altså afmystificer. Få det gjort til noget almindeligt."* (Helle, forælder, Spørg Mere interview)

Metodebilag

Resultaterne i 'Fordomme rammer børnene – når der er psykisk sygdom i familien' baseres på spørgeskemaundersøgelser blandt børn og voksne, interviews med børn af forældre med psykisk sygdom og forældre med psykisk sygdom samt data fra Psykiatrifondens rådgivning.

BØRN SKJULER SYGDOMMEN AF HENSYN TIL FORÆLDRENE

Vi har gennemført to spørgeskemaundersøgelser; én blandt børn og én blandt voksne. Den, der har fokus på børn i 7. klasse, er gennemført på skoler, der er med i Børns Vilkårs børnepanel. For information om Børns Vilkårs digitale børnepaneler og metoder til børneinddragelse se www.bornsvilkar.dk/boernepaneler.

Analyserne baseres på data indsamlet via et digitalt spørgeskema udsendt til skolebørn i 4. og 7. klasse i november og december 2020. I alt 4.053 skoleelever har besvaret spørgeskemaet, 2.018 i 4. klasse og 2.035 i 7. klasse. I rapporten viser vi resultater fra 7. klasse.

De skoleklasser, der deltog i undersøgelsen, er en del af Børns Vilkårs børnepanel. Det seneste panel er etableret i efteråret 2020 gennem en stratificeret udvælgelse. Det sikrer repræsentativitet på skoleniveau på centrale parametre som for eksempel skolestørrelse og elevsammensætning. Svarprocenten på klasse- og elevniveau ses i tabel 1.

Tabel 1: Svarprocent

Klassetrin	Antal klasser i panelet	Antal klasser, der har svaret	Antal mulige elevbesvarelser	Antal faktiske elevbesvarelser	Svarprocent på klasseniveau	Svarprocent på elevniveau
7. klasser	139	105	2.947	2.035	76%	68%

Antal mulige elevbesvarelser er beregnet med udgangspunkt i en klassekvotient på 21,2.

Vi har sammenlignet gruppen af respondenter med populationsdata hentet fra Danmarks Statistisk. Det har vi gjort på parametrene køn, herkomst og region. Tabel 2 viser, at respondenterne afviger fra populationen, men at afvigelsen på alle parametre er mindre end fem procentpoint. Da forskellene er små, har vi valgt ikke at vægte data, da det kan medføre andre problematikker, idet vi ikke kender alle karakteristika ved den population, vi undersøger. Tabel 2 viser testresultater gennemført vha. z-tests med et fastsat signifikansniveau på 80 pct. og en kritisk værdi på +-1,28.

Tabel 2. Analyseudvalg og repræsentativitetstest

		Analyseudvalg		Population			
		Antal	Andel	Antal	Andel	Z-værdi	P-værdi
7. klasse – Køn*	Drenge	1006	49,8%	35371	51,4%	-1,45	0,15
	Piger	1014	50,2%	33423	48,6%	1,45	0,15
	Total	**2020**	**100%**	**68.794**	**100%**		
7. klasse – Herkomst**	Dansk oprindelse	1.865	91,7%	60726	88,3%	4,85	<0,01
	Indvandrere	66	3,2%	3144	4,6%	-2,86	<0,01
	Efterkommere	102	5,0%	4924	7,2%	-3,74	<0,01
	Total	**2.033**	**100%**	**68794**	**100%**		
7. klasse – Region***	Region Hovedstaden	565	27,9%	20530	29,8%	-1,91	0,06
	Region Sjælland	249	12,3%	10461	15,2%	-3,65	<0,01
	Region Syddanmark	528	26,1%	14601	21,2%	5,34	<0,01
	Region Midtjylland	513	25,3%	16301	23,7%	1,73	0,08
	Region Nordjylland	170	8,4%	6901	10,0%	-2,45	0,01
	Total	**2025**	**100%**	**68794**	**100%**		
Klassetrin	4. klasse	2.018	49,8%	66091	49,0%	1,01	0,31
	7. klasse	2.035	50,2%	68794	51,0%	-1,01	0,31
	Total	**4.053**	**100%**	**134.885**	**100%**		

* Der er i undersøgelsen 15 elever, der har angivet 'anden kønsidentitet' på spørgsmålet om køn. Denne gruppe indgår ikke i repræsentativitetstesten.
** Der er i undersøgelsen to elever, der har angivet 'ved ikke' på spørgsmålet om eget- og mors fødeland. Denne gruppe indgår ikke i repræsentativitetstesten.
*** Der er i undersøgelsen ti elever, der ikke har angivet den udleverede klassekode, der gør det muligt at placere dem geografisk. Denne gruppe indgår ikke i repræsentativitetstesten.

UDVIKLING, TEST OG BESVARELSE AF SPØRGESKEMA

I udviklingen af spørgeskemaet har vi gennemført seks gruppeinterview med 23 børn, ti i 7. klasse og 13 i 4. klasse. Formålet var at kvalificere spørgeskemaet og blive klogere på børnenes forståelse og tanker om psykisk sygdom. Vi har også gennemført to pilottests af spørgeskemaet i henholdsvis en 7. og en 4. klasse, som ikke er en del af skolepanelet. Her testede vi, om eleverne forstod spørgsmålene og kunne placere sig i relevante svarkategorier.

Spørgeskemaet har en oplæsningsfunktion til elever med læsevanskeligheder. Eleverne besvarer spørgeskemaet i undervisningen med mulighed for hjælp fra læreren. Spørgeskemaet er opsat sådan, at læreren ikke kan se tidligere svar. Da besvarelsen er foregået

i skolen, er der en risiko for, at nogle børn er underrepræsenterede. Det kan blandt andet være børn i socialt udsatte positioner, som oftere kan være fraværende end andre. Vi har ikke mulighed for at teste, om det er tilfældet.

SPØRGESKEMA TIL VOKSNE

Data blandt voksne er indsamlet af Epinion via et onlinepanel. I alt 2.009 har besvaret spørgeskemaet i perioden oktober-november 2020. Data er vægtet på køn, alder, uddannelse og region. Det betyder, at disse fordelinger svarer til fordelingerne i befolkningen generelt. Formålet med voksenpanelundersøgelsen var at afdække holdninger til mennesker med psykisk sygdom og til børn af forældre med psykisk sygdom. Spørgeskemaet er meget lig det, vi har indsamlet i skolepanelet. Beskrivelse af spørgeskemaundersøgelsen ses nedenfor.

UNDERSØGELSE AF BØRN OG VOKSNES HOLDNINGER TIL PSYKISK SYGDOM

I begge spørgeskemaer, dvs. både det til børn og voksne, har vi været interesserede i at undersøge holdninger til mennesker med psykisk sygdom og til børn af forældre med psykisk sygdom. For at kontekstualisere spørgsmålene, og fordi børn ofte ikke har en tydelig forståelse for begrebet psykisk sygdom, har vi anvendt vignetter som metodisk redskab.[20,37–39] Vignetter er små cases, som respondenten forholder sig til. De er velegnede til holdningsundersøgelser af sensitive emner og har den fordel, at respondenterne svarer på baggrund af en fælles kontekst. Det kan øge validiteten af komplekse holdningsmæssige undersøgelser.[37]

Vi har gennemført en vignetundersøgelse med et split-sample. Det betyder, at respondenterne er randomiserede, så hver respondent kun svarer på én af i alt tre vignetter.[37] Hvilke respondenter, der udsættes for de forskellige vignetter, er tilfældigt. Vignetterne handler om en kvinde ved navn Maria, som har enten skizofreni, depression eller diabetes. Bortset fra diagnose og typiske symptomer associeret med den er beskrivelsen af Maria ens i alle vignetter. Vignetpersonen er kvinde, fordi mor ofte er primær omsorgsgiver, og fordi flere børn bor alene med deres mor end med deres far.[40] Skizofreni er valgt, fordi forskning viser, at det er den psykiske sygdom, der er mest stigma forbundet med.[2,5] Depression er valgt, fordi det er en af de hyppigste, affektive sindslidelser. Derudover skulle vi bruge en somatisk sygdom, som vi kunne sammenligne med psykisk sygdom. Vi startede med at lave en vignet med en kvinde med kræft. Efter interviews med børn i forbindelse med udviklingen af spørgeskemaet fandt vi ud af, at mange børn har kraftige negative associationer forbundet med kræft. Det havde stor betydning for svarene

og vanskeliggjorde sammenligning på tværs af diagnose. Vi ændrede derfor vignetten til at handle om en kvinde med diabetes, fordi der, i modsætning til kræft, ikke er stærke negative associationer forbundet med denne sygdom blandt børnene.

Vignetterne udfolder sig undervejs i spørgeskemaet. Først præsenteres respondenten for Maria med enten skizofreni, depression eller diabetes. Senere præsenteres Marias barn. I voksenspørgeskemaet er barnet en pige ved navn Sara. I børnespørgeskemaet varierer barnets køn afhængigt af respondentens køn. Når drenge svarer, er barnet en dreng ved navn Elias, og når piger svarer, er barnet en pige ved navn Sara. Alle respondenter har modtaget samme spørgsmål uafhængigt af, hvilken vignet de er præsenteret for. Vignetterne lyder således:

[Skizofreni] Maria er 40 år gammel. Maria har en sygdom, der hedder skizofreni. Maria hører nogle gange stemmer inde i sit hoved, som ingen andre kan høre. En gang imellem taler hun med sig selv, fordi hun svarer stemmerne. Maria har en hund, som hun er meget glad for. Hun arbejder på et kontor. Maria har været indlagt på hospitalet, og hun får medicin for sin sygdom.

[Depression] Maria er 40 år gammel. Maria har en sygdom, der hedder depression. Maria føler sig tit ked af det og synes ikke selv, hun duer til noget. Maria har en hund, som hun er meget glad for. Hun arbejder på et kontor. Maria har været indlagt på hospitalet, og hun får medicin for sin sygdom.

[Diabetes] Maria er 40 år gammel. Maria har en sygdom, der hedder diabetes. Maria får det nogle gange dårligt, så kan hun ikke koncentrere sig og bliver træt. Hun bliver også tørstig og skal tisse meget. Maria har en hund, som hun er meget glad for. Hun arbejder på et kontor. Maria har været indlagt på hospitalet, og hun får medicin for sin sygdom.

Efter at have svaret på en række spørgsmål om Maria præsenteres respondenten for Marias barn. Præsentationen lyder således:

Maria har en datter/søn på din alder, der hedder Sara/Elias. Sara/Elias bor i en lejlighed med sin mor, Maria og sin far.

DE KVANTITATIVE ANALYSER

Alle sammenhænge, som indgår i analyserne, er testet ved hjælp af $\chi 2$-test. Alle de sammenhænge, der præsenteres i rapporten, er statistisk signifikante ved et signifikansniveau på 0,05. Procenterne i analysen er afrundet til nærmeste hele tal.

INTERVIEWS MED BØRN

Vi har interviewet 16 børn af forældre med psykisk sygdom, ni drenge og syv piger. Børnene var mellem ni og 15 år gamle på interviewtidspunktet. En bred vifte af diagnoser hos forældrene indgår blandt andet skizofreni, depression, PTSD og angst. Det er familien selv, der vurderer, at forælderen er syg. Der er både inkluderet børn, hvor det er moderen, der er syg, og børn, hvor det er faderen, der er syg. Børnene er rekrutteret gennem voksenpsykiatrien, Psykiatrifonden og patientforeninger. De er

rekrutteret gennem deres forældre og er alle bevidste om og har talt om deres forælders sygdom. Vi har ikke interviewdata fra børn, som ikke har talt med nogen om sygdommen.

Interviewene er gennemført i barnets eget hjem, hos Psykiatrifonden, Børns Vilkår eller i lokaler i psykiatrien. Interviewene har haft fokus på barnets tanker om og oplevelser med sygdommen. Derudover har vi talt om, hvilke holdninger til psykisk sygdom barnet møder i sit liv. Interviewene tager udgangspunkt i en semistruktureret interviewguide, hvor en række temaer danner rammen om samtalen, men som samtidig gør det muligt at forfølge uforudsete temaer undervejs. I nogle interviews har vi anvendt små cases, som barnet har forholdt sig til.[37] Specielt i interviews med de mindste børn var det gavnligt med cases.

Alle børn og unge er anonymiserede, og ingen oprindelige navne fremgår i rapporten. Størstedelen af citaterne er uredigerede og står, som børnene har fortalt dem. Enkelte steder er citaterne korrigeret i længde eller sprog, hvis den oprindelige version kunne afsløre et barns identitet, eller hvis citatet var svært at forstå. Alle interviews er transskriberet og kodet i Nvivo.

INTERVIEWS MED FORÆLDRE

Vi har gennemført to fokusgrupper med tre deltagere i hver og ti enkeltinterviews med forældre med psykisk sygdom. Forældre kommer ikke fra samme familier som børnene. En bred vifte af diagnoser hos forældrene indgår, blandt andet personlighedsforstyrrelse, autisme, depression, PTSD og bipolar lidelse. Det er forældrene selv, der vurderer at have en psykisk sygdom. Forældrene er rekrutteret gennem Psykiatrifonden, PsykInfo og En-af-os. Interviewene varede mellem 1-2,5 time.

De fleste interviews er gennemført hos Psykiatrifonden eller Børns Vilkår. To enkeltinterviews blev afholdt online via Microsoft Teams. Interviewene har med udgangspunkt i vignetter haft fokus på holdninger til psykisk sygdom og til det at tale om psykisk sygdom både i og uden for familien. Alle interviews er transskriberet og kodet i Nvivo.

HENVENDELSER TIL PSYKIATRIFONDENS RÅDGIVNING

Vi har gennemført en analyse af data fra Psykiatrifondens rådgivning i perioden 1. januar – 31. december 2021. I denne periode var der 551 rådgivningssamtaler, hvor det fremgik, at den, der henvendte sig, havde et eller flere børn. Det svarer til ca. 4 pct. af alle henvendelser til rådgivningen. Der er formentlig et mørketal, fordi rådgiver ikke altid spørger, om den, der henvender sig, har børn. Efter endt rådgivning svarer rådgiveren på en række spørgsmål, blandt andet om forælderen har talt med barnet eller med barnets skole eller institution om den psykiske sygdom.

Noter

[i] Spørgeskemaundersøgelse blandt 2.035 børn i 7. klasse og 2.009 voksne gennemført i efteråret 2020 af Spørg Mere. For yderligere oplysninger se metodebilag.

[ii] Spørgeskemaundersøgelse blandt 2.035 børn i 7. klasse gennemført i efteråret 2020 af Spørg Mere. For yderligere oplysninger se metodebilag.

[iii] Data fra Psykiatrifondens rådgivning. For yderligere oplysninger se metodebilag.

[iv] Spørgeskemaundersøgelse blandt 2.035 børn i 7. klasse gennemført i efteråret 2020 af Spørg Mere. For yderligere oplysninger se metodebilag.

[v] De fleste børn af forældre med psykisk sygdom får ingen hjælp, og mange ikke har talt med nogen om deres situation. Det forholder sig anderledes for de børn, som er interviewet til denne undersøgelse. De har alle talt om sygdommen, og de fleste har fået professionel hjælp. De har været gennem gruppeforløb for børn af forældre med psykisk sygdom, individuel terapi eller familieterapi. Børnene er derfor ikke repræsentative for målgruppen, men kan give et indblik i, hvilken betydning det har for børn af forældre med psykisk sygdom at tale om deres situation.

[vi] Spørgeskemaundersøgelse blandt 2.035 børn i 7. klasse gennemført i efteråret 2020 af Spørg Mere. For yderligere oplysninger se metodebilag.

[vii] Konklusionen baseres på fire randomiserede kontrollerede forsøg med opfølgningsperioder på 6 og 12 måneder.

Litteraturliste

1. Vendsborg P, Blinkenberg S, Kistrup K, Lindhardt A, Nordentoft M (red): Dømt på forhånd - om stig matisering af mennesker med psykisk sygdom. Psykiatrifondens forlag; 2011
2. Bredahl Jacobsen C, Max Martin H, Lindgaard Andersen S, Nøhr Christensen R, Bengtsson S. Stigma og psykiske lidelser - som det opleves og opfattes af mennesker med psykiske lidelser og borgere i Danmark. Dansk Sundhedsinstitut DSI og Det Nationale Forskningscenter for Velfærd SFI. 2010.
3. Reupert A, Gladstone B, Helena Hine R, et al. Stigma in relation to families living with parental mental illness: An integrative review. International Journal of Mental Health Nursing. 2021;30(1):6-26. doi:10.1111/INM.12820
4. Psykiatrifonden. Undersøgelse af forekomst af psykisk sygdom blandt forældre til børn i alderen 0-18 år. Psykiatrifonden. 2019.
5. Epinion for En-Af-Os. Befolkningsundersøgelse 2019. En-Af-Os. 2019
6. Reedtz C, Lauritzen C, Stover Y v., Freili JL, Rognmo K. Identification of children of parents with mental illness: A necessity to provide relevant support. Frontiers in Psychiatry. 2019;10(JAN). doi:10.3389/fpsyt.2018.00728
7. Tabak I, Zabłocka-Żytka L, Ryan P, et al. Needs, expectations and consequences for children growing up in a family where the parent has a mental illness. Int J Ment Health Nurs. 2016;25(4):319-329. doi:10.1111/inm.12194
8. Gladstone BM, Boydell KM, Seeman M v., Mckeever PD. Children's experiences of parental mental illness: A literature review. Early Intervention in Psychiatry. 2011;5(4):271-289. doi:10.1111/j.1751-7893.2011.00287.x
9. Mattejat F, Remschmidt H. The Children of Mentally Ill Parents. Deutsches Arzteblatt. 2008;105(23):413-418. doi:10.3238/arztebl.2008.0413
10. Källquist A, Salzmann-Erikson M. Experiences of Having a Parent with Serious Mental Illness: An Inter pretive Meta-Synthesis of Qualitative Literature. Journal of Child and Family Studies. 2019;28(8):2056-2068. doi:10.1007/s10826-019-01438-0
11. Yamamoto R, Keogh B. Children's experiences of living with a parent with mental illness: A systema tic review of qualitative studies using thematic analysis. Journal of Psychiatric and Mental Health Nursing. 2018;25(2):131-141. doi:10.1111/jpm.12415
12. Jørgensen SE, Andersen A, Lund L, Due P, Michelsen SI. Trivsel og hverdagsliv blandt børn og unge som pårørende og efterladte. Statens Institut for Folkesundhed, SDU. 2019.
13. Ellersgaard D, Gregersen M, Ranning A, et al. Quality of life and self-esteem in 7-year-old children with familial high risk of schizophrenia or bipolar disorder: the Danish High Risk and Resilience Study-VIA 7—a population-based cohort study. European Child and Adolescent Psychiatry. 2020;29(6):849-860. doi:10.1007/s00787-019-01397-3
14. Hancock KJ, Mitrou F, Shipley M, Lawrence D, Zubrick SR. A three generation study of the mental health relationships between grandparents, parents and children. BMC Psychiatry. 2013;13(1):299. doi:10.1186/1471-244X-13-299
15. Rasic D, Hajek T, Alda M, Uher R. Risk of mental illness in offspring of parents with schizophrenia, bipolar disorder, and major depressive disorder: A meta-analysis of family high-risk studies. Schizophrenia Bulletin. 2014;40(1):28-38. doi:10.1093/schbul/sbt114
16. Psykiatrifonden. Tal til psyken - Fakta om psykisk sygdom og sundhed. Psykiatrifonden. 2018.
17. Psykiatrifonden. Tal og fakta om psykisk sygdom i Danmark. Psykiatrifonden. 2021.
18. Christesen AMS, Knudsen CK, Fonager K, Johansen MN, Heuckendorff S. Prevalence of parental mental health conditions among children aged 0–16 years in Denmark: A nationwide register-based cross-sectional study. Scandinavian Journal of Public Health. 2021:1-9. doi:10.1177/14034948211045462
19. Bellanca FF, Pote H. Children's attitudes towards ADHD, depression and learning disabilities. Journal of Research in Special Educational Needs. 2013;13(4):234-241. doi:10.1111/j.1471-3802.2012.01263.x
20. O' Driscoll C, Heary C, Hennessy E, Mckeague L. Explicit and implicit stigma towards peers with mental health problems in childhood and adolescence. 2012. doi:10.1111/j.1469-7610.2012.02580.x

Litteraturliste

21. Kaushik A, Kostaki E, Kyriakopoulos M. The Stigma of Mental Illness in Children & Adolescents: A Systematic Review The Stigma of Mental Illness in Children & Adolescents: A Systematic Review The Stigma of Mental Illness in Children and Adolescents: A Systematic Review. Psychiatry Research. 2016. doi:10.1016/j.psychres.2016.04.042
22. Schachter HM, Girardi A, Ly M, et al. Effects of school-based interventions on mental health stigmatization: A systematic review. Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health. 2008;2:18. doi:10.1186/1753-2000-2-18
23. KOMBU - Nationalt Kompetencecenter for Børn og Unge i familier med psykisk sygdom. Når børn og unge er pårørende. KOMBU - Nationalt Kompetencecenter for Børn og Unge i familier med psykisk sygdom. 2020.
24. Reupert AE, J Maybery D, Kowalenko NM. Children whose parents have a mental illness: prevalence, need and treatment. Med J Aust. 2013;199(3):S7-S9. doi:10.5694/mja11.11200
25. Corrigan PW, Watson AC, Miller FE. Blame, shame, and contamination: The impact of mental illness and drug dependence stigma on family members. Journal of Family Psychology. 2006;20(2):239-246. doi:10.1037/0893-3200.20.2.239
26. Berger PL& LT. Den samfundsskabte virkelighed - En vidensociologisk afhandling. 2nd ed. Lindhardt og Ringhof; 1992.
27. Mueller J, Callanan MM, Greenwood K. Communications to children about mental illness and their role in stigma development: An integrative review. Journal of Mental Health. 2016;25(1):62-70. doi:10.3109/09638237.2015.1021899
28. Corrigan P, Watson A. How Children Stigmatize People With Mental Illness Mental Health Stigma View project Estigma View project. Article in International Journal of Social Psychiatry. 2007. doi:10.1177/0020764007078359
29. En-Af-Os. Panelundersøgelse om betydningen af at få tildelt, blive behandlet for og være bærer af flere psykiatriske diagnoser. En Af Os. 2020.
30. Infomedia for En-Af-Os. En analyse af mediedækningen af psykisk sygdom i danske webmedier, 1. Januar 2019 - 31. December 2019. En-Af -Os. 2019.
31. Netværk af forebyggende sygehuse i Danmark. Børn af forældre med psykisk sygdom. Netværk af forebyggende sygehuse i Danmark. 2007.
32. Lannes A, Bui E, Arnaud C, Raynaud JP, Revet A. Preventive interventions in offspring of parents with mental illness: a systematic review and meta-analysis of randomized controlled trials. Psychological Medicine. August 26, 2021:1-16. doi:10.1017/S0033291721003366
33. KOMBU - Nationalt Kompetencecenter for Børn og Unge i familier med psykisk sygdom. Fra en fagpersons perspektiv - en undersøgelse af arbejdet i kommunale institutioner omkring børn og unge, der vokser op i familier med psykisk sygdom.; KOMBU - Nationalt Kompetencecenter for Børn og Unge i familier med psykisk sygdom. 2020.
34. Danske Patienter. Rundspørge: Børn som pårørende. Danske Patienter. 2016.
35. Psykiatri Skåne og Region Hovedstadens Psykiatri. Børn som pårørende i psykiatrien - Kortlægning af indsatsen i Psykiatri Skåne og Region Hovedstadens Psykiatri. Psykiatri Skåne og Region Hovedstadens Psykiatri. 2012.
36. Socialt Udviklingscenter SUS. Børn og forældre i voksenpsykiatrien: God praksis. Socialt Udviklingscenter SUS. 2005.
37. Monrad M, Ejrnæs M. Vignetmetoden - sociologisk metode og redskab til faglig udvikling. Akademisk Forlag; 2012.
38. Wahl OE. Children's Views of Mental Illness: A Review of the Literature. Psychiatric Rehabilitation Skills. 2002;6(2):134-158. doi:10.1080/10973430208408430
39. Jorm AF, Wright AM. Influences on young people's stigmatising attitudes towards peers with mental disorders: National survey of young Australians and their parents. British Journal of Psychiatry. 2008;192(2):144-149. doi:10.1192/bjp.bp.107.039404
40. Danmarks Statistik. Børn og deres familier 2018. Danmarks Statistik. 2021.

Psykiatrifonden kæmper for, at alle mennesker med psykisk sygdom og de, som er i risiko for at få det, mødes med forståelse og får den hjælp og rådgivning, de har brug for. I tide.

Børns Vilkår kæmper for, at intet barn i Danmark svigtes hverken af barnets nærmeste eller af samfundet.

Ole Kirk's Fond arbejder for at fremme livskvaliteten for børn og deres familier og fokuserer i særlig grad på at skabe tryghed, trivsel og udfoldelsesmuligheder for børn i Danmark.

Kolofon

Redaktører: Pernille Grünberger, Børns Vilkår, og Mille Fridal Illemann, Psykiatrifonden

Analyse: Rasmus Thastum, Børns Vilkår, og Laura Thormann og Sofie Munnecke, Psykiatrifonden

Tekst og analyse: Rasmus Thastum og Sofie Stage, Børns Vilkår

Redigering: Marianne Bom og Rie Jerichow, www.publicer.dk

Gennemlæsning og kommentering: Professor og speciallæge i børne- og ungdomspsykiatri Anne Thorup

Layout: Maria Prien Saxbøl, Børns Vilkår

Billeder: iStock

Udgivelsesår: 2022

Rapporten er udgivet som en del af partnerskabet 'Spørg mere – så fylder det mindre' mellem Børns Vilkår, Psykiatrifonden og Ole Kirk's Fond.

Spørg mere
– så fylder det mindre

Børn af forældre med psykisk sygdom trives ofte dårligere end andre børn, og de har oftere sociale, faglige og psykiske vanskeligheder. Men børnene får ikke altid den støtte, de har brug for. Det giver en svær start på livet, og på lang sigt risikerer børnene selv at udvikle psykisk sygdom.

Psykiatrifonden, Børns Vilkår og Ole Kirk's Fond er gået sammen om initiativet 'Spørg mere – så fylder det mindre' for at støtte børn, hvis mor eller far har psykisk sygdom. Så børnene trives i nuet og har mindre risiko for psykisk sygdom i fremtiden.

Alle børn fortjener et godt liv.
Det skal de voksne hjælpe dem med at få:

- Spørg til børnene
- Støt forældrene
- Bryd tavsheden om psykisk sygdom
- Støt børnene i deres familier
- Giv børnene ret og adgang til hjælp

psykiatri fonden

BØRNS VILKÅR

Ole Kirk's Fond